

АНОТАЦІЯ

Андрієвський Т. Г. Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – політологія. – Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харків, 2021 рік.

Метою дослідження було виявити особливості проявів та сформулювати методи протидії російській гібридній агресії в українському політичному процесі.

В першому розділі дисертаційного дослідження здійснено дослідження та концептуалізацію гібридної війни у політичному процесі крізь дослідження еволюції філософських, наукових та політичних підходів до розуміння природи війни. Сформовано поняття «гібридна війна», що включає в себе суб'єктний склад учасників такого конфлікту, стратегічний та методологічний вимір конфлікту, мету гібридної війни та бажаний результат для агресора.

Досліджено підходи до розуміння явища гібридної війни крізь призму теорії поколінь воєн, завдяки чому на теоретичному рівні поглиблено розуміння взаємозв'язку між доктриною «війни четвертого покоління» та гібридною війною в процесі формування еволюції воєн. В тому числі, за рахунок аналізу актуального наукового дискурсу стосовно типологізації конфліктів сучасності та визначення статусу гібридної війни в політико-правовій площині поглиблено підхід до застосування поняття «гібридна війна» на прикладному рівні в політологічному дискурсі. Доведено помилковість низки західних дослідників у визначенні гібридної війни виключно у розрізі протистояння терористичних організацій, квазі-держав чи держав третього світу проти розвинених демократій західного світу в контексті російсько-української гібридної війни. Сформовано і доведено гіпотезу, що на теоретичному рівні вбачається допустимим існування різних підходів до визначення війни, яку веде Російська Федерація проти України (нелінійна війни, війна нового типу, нетринітарна війна тощо), втім, на практичному рівні вбачається необхідність застосування єдиного понятійного

апарату для вироблення семантично зрозумілих стратегій протидії гібридним загрозам.

Висунуто та доведено гіпотезу, що гібридна війна не потребує окремої інституалізації як окремий тип війни. Дане твердження пояснюється природним бажанням сторін конфлікту використовувати в ході конфлікту увесь можливий та наявний (за рахунок актуального рівня науково-технічного розвитку) спектр військових та невійськових засобів та методів з метою досягнення максимально бажаних політичних результатів, а також з метою мінімізації усіх можливих втрат (матеріальних та людських) та уникнення відповідальності. Наголошується, що гібридна війна не є новою формою війни, а лише характеризує еволюцію методів відповідно до науково-технічного розвитку людства. Відповідно, вперше запропоновано вважати термін «гібридна війна» терміном перехідного етапу трансформації (науково-технічної еволюції) війни, в умовах, коли правові норми ще не почали регулювати дану сферу в достатній мірі.

Таким чином, гібридну війну визначено як збройний конфлікт між державами, або між державою та недержавним утворенням, в якому один суб'єкт здійснює по відношенню до іншого суб'єкта пряму агресію із прихованим застосуванням своїх збройних сил або опосередковано через інших суб'єктів, організацій, утворень із комплексним застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу, а також терористичні, диверсійні, підривні та кримінальні технології, що в комплексі застосовуються з метою позбавлення протиборчої сторони фактичного суверенітету як для захоплення території, так і без захоплення всієї території держави, але з утворенням штучних центрів впливу на внутрішню та зовнішню політику жертви.

В другому розділі досліджено історичні, правові та політичні особливості формування парадигми російської доктрини гібридної війни з метою визначення основного кола особливостей та проявів такого конфлікту. Шляхом історичного аналізу конфліктів, запропоновано виокремлювати окремі етапи розвитку

російської доктрини гібридної війни відповідно до історичних та політико-правових умов.

Аналіз російських радянських практик ведення конфліктів з 1917 по 1945 рр. (від подій Української революції 1917 – 1921 рр. до закінчення Другої світової війни) дозволив сформуванню основні патерни стратегії прихованої агресії, що притаманні сучасній гібридній війні РФ проти України. Відповідно, здійснено авторську концептуалізацію стратегії гібридної війни, яка базується на одній з основоположних характеристик – прихованості, що розкривається крізь низку практик, сформованих в російській та радянській військово-політичній традиції. Таким чином, прихованість агресії визначається як здійснення прямої агресії із прихованим застосуванням різних сил з метою уникнення відповідальності за розв'язання конфлікту, в тому числі шляхом формальної або фіктивної зміни суб'єктного складу сторін конфлікту, та позиціонування суб'єкта агресії (агресора) «третьою стороною», а самого конфлікту, зазвичай, як внутрішнього всередині об'єкта агресії (жертви).

Виокремлено наступний етап розвитку доктрини гібридної війни, а саме протягом періоду Холодної війни (1947 – 1991 рр.), який характеризується формуванням методології майбутньої гібридної війни – спектру підривних методів, що отримали назву «активні заходи». Встановлено, що у зв'язку з формуванням сучасної системи міжнародної безпеки та міжнародно-правової відповідальності, що склалася після Другої світової війни, то на цьому етапі пропонується проводити розуміння природи гібридної війни не тільки крізь методологію (поєднання військових та невійськових методів) та суб'єктний склад (держави, квазі-держави, проксі-сили, терористичні угруповання тощо), але й крізь призму чинної міжнародно-правової реальності. Фактично, пропонується розуміти гібридну війну як війну в обхід чинних міжнародних правил і норм, тобто війну без статусу війни. Відповідно, це пояснюється необхідністю зменшення агресором своїх репутаційних втрат та авторитету як на міжнародній арені, так і у внутрішньополітичному дискурсі.

Виокремлено етап формування тактики майбутньої гібридної війни, як конвергенцію практик російських регулярних військ та підрозділів чеченських

повстанців під час Чеченських війн (1994 – 1996 рр., 1999 – 2009 рр.), яка характеризувалася імплементацією РФ партизанських, терористичних та інших підривних тактик.

Досліджено також процес трансформації політичного, соціального та ідеологічного поля в РФ, яке мало своїм наслідком уможливлення ведення гібридної війни. Поглиблено концепцію В. Немета щодо «гібридності» суспільства, як невід’ємного атрибута держави-оператора гібридної війни. Так, аналіз ідеологічної трансформації сучасної Російської Федерації (концепція т. зв. «русского мира»), яке є гібридом імперської та радянської рефлексій в процесі формування національної ідеї) дозволяє стверджувати, що сучасне російське суспільство відповідає критеріям В. Немета щодо гібридності гібридного агресора.

В третьому розділі дисертаційного дослідження сформовано структуру російсько-української гібридної війни та визначено напрямки та засоби протидії російській агресії в умовах російсько-української гібридної війни.

Запропоновано авторську структурну модель російсько-української гібридної війни, яка базується на аналізі методології, яку застосовує агресор. Стверджується, що сучасний рівень інформаційно-комунікативних засобів дозволяє перенести реалізацію «активних заходів» у віртуальну площину, чим пояснюється масштабність проведення державою-агресором інформаційних операцій. Встановлено взаємозв’язок між електоральними процесами і реалізацією агресором інформаційних операцій, які, будучи підривними «активними заходами», мають своєю ціллю вплинути на громадську думку в цільових державах, і внаслідок чого має змінюватися зовнішня та внутрішня політика атакованої держави. Так, визначено мету (позбавити суверенітету протиборчу сторону) і бажаний результат гібридної війни (як захоплення території протиборчої сторони, так і створення центрів впливу на внутрішню та зовнішню політику жертви без захоплення всієї її території).

Розширено та уточнено підхід до періодизації російсько-української гібридної війни. Запропоновано, базуючись на компаративному аналізі західного та вітчизняного підходів, а також на емпіричному аналізі подій війни, змінити

розуміння основних етапів гібридної війни, залишаючи першу підготовчу фазу, другу фазу – фазу гібридної агресії, та видозмінюючи третій етап. Пропонується ввести в дискурс поняття фази «гібридного миру» як третього етапу стабілізації та примусу агресором цільової держави до миру на його умовах.

В рамках протидії деструктивним проявам гібридної війни запропоновано два основні напрями реалізації державних політик з протидії російській гібридній агресії: 1) зовнішньополітичний, який полягає у деконструкції позитивного образу агресора з метою унеможливлення скасування санкційного режиму проти держави-агресора та зменшення впливу його «активних заходів», та 2) внутрішньоукраїнський, який полягає у зміцненні соціогуманітарного простору, в тому числі в мовній, інформаційній, релігійній політиках та політиці пам'яті, з метою зменшення впливу ціннісних, ідеологічних та символічних наративів держави-агресора.

Запропоновано сформулювати доктрину гуманітарної безпеки та дано авторське поняття політики культурної безпеки як складової вищевказаної доктрини, що в своїй сукупності повинні ізолювати український соціогуманітарний простір від впливу держави-агресора. Акцентовано важливість соціогуманітарної політики у протидії деструктивним наративам держави-агресора, особливо в культурно-мистецьких практиках.

Ключові слова: конфлікт, гібридна війна, інформаційні операції, гуманітарна політика, культурна політика.

ABSTRACT

Andriyevskyy T. G. Hybrid war in the political process: peculiarities of manifestation and counteractive measures. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the acquisition of a scientific degree of Ph.D. in Political Sciences by the specialty 052 "Political Science". – H. S. Skovoroda National Pedagogical University, Kharkiv, 2021.

The aim of the study was to identify the features of ostents and to form methods of counteracting Russian hybrid aggression in the Ukrainian political process.

The first section of the dissertation examines and conceptualizes hybrid warfare in the political process through the study of the evolution of philosophical, scientific and political approaches to understanding the nature of war. The concept of "hybrid war" is formed, which includes the composition of the subjects (participants) in such a conflict, the strategic and methodological dimension of the conflict, the purpose of the hybrid war and the desired outcome for the aggressor. Approaches have been studied to understanding the phenomenon of hybrid warfare through the prism of the theory of war generations, thus deepening the understanding of the relationship between the doctrine of the "fourth generation war" and hybrid warfare in the process of evolution of wars. The approach to the application of the concept of "hybrid war" at the applied level in political science discourse is deepened, in particular, by analyzing the current scientific discourse on the typology of modern conflicts and determining the status of hybrid warfare in the political and legal sphere. The erroneousness of a number of Western researchers has been proved in defining a hybrid war exclusively in the context of the opposition of terrorist organizations, quasi-states or third world states against the developed democracies of the Western world in the context of the Russian-Ukrainian hybrid war. The hypothesis is formed that at the theoretical level it is permissible to have different approaches to defining the war waged by the Russian Federation against Ukraine (nonlinear war, new type of war, non-Trinitarian war, etc.), however, at the practical level there is a need to use a single conceptual apparatus to develop semantically understandable strategies to counter hybrid threats.

It is hypothesized that hybrid warfare does not require separate institutionalization as a separate type of war. This statement is explained by the natural desire of the parties to the conflict to use all possible and available (due to the current level of scientific and technological development) range of military and non-military means and methods to achieve the most desirable political results and minimize all losses (material and human ones) and to avoid liability during the conflict. It is emphasized that hybrid warfare is not a new form of war, but only characterizes the evolution of methods in accordance with the scientific and technological development of mankind. Accordingly, it was firstly proposed to consider the term “hybrid war” as a term of the transitional stage of transformation (scientific and technological evolution) of war, in conditions when legal norms have not yet begun to regulate this area to a sufficient extent.

Thus, a hybrid war is defined as an armed conflict between states, or between a state and a non-state entity, in which one entity commits direct aggression against another entity with the covert use of its armed forces or indirectly through other entities, organizations, formations with integrated application of political, economic, informational and other non-military measures implemented on the basis of military force, as well as terrorist, subversive and criminal technologies used in combination to deprive the opposing side of de facto sovereignty and without seizing the entire territory of the state, but with the formation of artificial centers of influence on the domestic and foreign policies of the victim.

The second section examines the historical, legal and political features of the formation of the paradigm of the Russian doctrine of hybrid warfare in order to determine the main range of features and manifestations of such a conflict. Through historical analysis of conflicts, it is proposed to identify certain stages of development of the Russian doctrine of hybrid warfare in accordance with historical and political and legal conditions.

Analysis of Russian Soviet practices of conflict from 1917 to 1945 (from the events of the Ukrainian Revolution of 1917 - 1921 to the end of World War II) allowed to form the main patterns of strategy of covert aggression inherent in the modern hybrid war of the Russian Federation against

Ukraine. Accordingly, the author's conceptualization of the hybrid war strategy is based on one of the fundamental characteristics - secrecy, which is revealed through a number of practices formed in the Russian and Soviet military-political traditions.

Thus, the concealment of aggression is defined as the implementation of direct aggression with the covert use of various forces to avoid responsibility for the conflict, including by formally or fictitiously changing the subjective composition of the parties to the conflict, and positioning the subject of aggression (aggressor) as a “third party”, and the conflict itself, usually as an internal one inside the object of aggression (victim).

The next stage is determined in the development of the doctrine of hybrid war, namely during the Cold War (1947 - 1991), which is characterized by the formation of the methodology of the future hybrid war – a range of subversive methods, called “active measures”. It is established that in connection with the formation of a modern system of international security and international legal responsibility, which was developed after the Second World War, at this stage it is proposed to understand the nature of hybrid warfare not only through methodology (combination of military and non-military methods) and composition of subjects (states, quasi-states, proxy forces, terrorist groups, etc.), but also through the prism of the current international legal reality. In fact, it is proposed to understand hybrid warfare as a war bypassing existing international rules and norms, i.e. war without the status of war. Accordingly, this is explained by the need for the aggressor to reduce its reputational losses and authority both in the international arena and in domestic political discourse. The stage of formation of tactics of the future hybrid war as convergence of practices of Russian regular troops and units of Chechen insurgents during the Chechen wars (1994-1996, 1999-2009), which was characterized by the implementation of Russian guerrilla, terrorist and other subversive tactics, is singled out.

The process of transformation of the political, social and ideological field in the Russian Federation was also studied, which had the consequence of enabling a hybrid war. William Nemet's concept of “hybridity” of society as an integral attribute of the state-operator of hybrid warfare is deepened. Thus, the analysis of the ideological transformation of the modern Russian Federation (the concept of the so-called “Russian world”, which is a hybrid of imperial and Soviet reflections in the process of

forming a national idea) suggests that modern Russian society meets Nemet's criteria for hybrid aggressor.

In the third section of the dissertation the structure of the Russian-Ukrainian hybrid war is formed and the directions and means of counteracting the Russian aggression in the conditions of the Russian-Ukrainian hybrid war are determined.

The author's structural model of the Russian-Ukrainian hybrid war is proposed, which is based on the analysis of the methodology used by the aggressor. It is argued that the current level of information and communication tools allows to transfer the implementation of “active measures” in the virtual plane, which explains the scale of the aggressor state's information operations. The relationship between electoral processes and the aggressor's implementation of information operations, which (being subversive “active measures”) are intended to influence public opinion in the target countries, and as a result should change the foreign and domestic policies of the state attacked. Thus, the goal (to deprive the opposing side of sovereignty) and the desired result of a hybrid war (both the seizure of the opposing side's territory and the creation of centers of influence on the victim's domestic and foreign policy without seizing its entire territory) were determined.

The approach to the periodization of the Russian-Ukrainian hybrid war has been expanded and clarified. It is proposed (based on a comparative analysis of Western and domestic approaches, as well as empirical analysis of war events) to change the understanding of the main stages of hybrid war, leaving the first preparatory phase, the second phase - the phase of hybrid aggression, - and modifying the third stage. It is proposed to introduce the concept of the phase of “hybrid peace” into the discourse as the third stage of stabilization and coercion of the target state to peace on the terms of aggressor.

Within the practices of counteracting the destructive manifestations of hybrid war, two main directions of state policies to counteract Russian hybrid aggression are proposed: 1) foreign policy, which consists in deconstructing the positive image of the aggressor in order to prevent the lifting of sanctions against the aggressor state; and 2) intra-Ukrainian policy, which consists in strengthening the socio-humanitarian space,

including language, information, religious and memory policies, in order to reduce the influence of value, ideological and symbolic narratives of the aggressor state.

It is proposed to form the doctrine of humanitarian security, and the author's concept of cultural security policy is given as a component of the above doctrine, which together should isolate the Ukrainian socio-humanitarian space from the influence of the aggressor state. The importance of socio-humanitarian policy is emphasized in counteracting the destructive narratives of the aggressor state, especially in cultural and artistic practices.

Key words: conflict, hybrid war, informational operations, humanitarian policy, cultural policy.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1. Андрієвський Т. Г. Концептуалізація поняття гібридної війни: політологічний вимір. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки, збірник наукових праць. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2017. Вип. 1 (13). с.4-15.
2. Андрієвський Т. Г. Криза інституту демократії в умовах гібридної війни: електоральний ракурс. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки, збірник наукових праць. Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2019. Вип. 1 (17). С. 4-16.
3. Андрієвський Т.Г. Гібридна війна як специфічний тип гібридного конфлікту. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки, збірник наукових праць. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2016. Вип. 2 (12). С. 5-14.
4. Андрієвський Т.Г. Цілі російсько-української гібридної війни. *Політичне життя*, 2018. Вип.1, № 2, С. 103-108.

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз

5. Андриевский Т.Г. Гибридная война: сущность и базовые стратегии. *De Securitate et Defensione O Bezpieczeństwie I Obronności* Nr 1(3)/2017. С. 158-165
6. Andriyevskyy T. Purposes of the russian-ukrainian hybrid war. *De Securitate et Defensione O Bezpieczeństwie i Obronności*. 2017. Nr 2 (3) P. 189-198.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Андрієвський Т.Г. Підривні російські технології гібридної війни в контексті меморізації Другої світової війни. *Політичні та правові дисонанси в сучасних українських реаліях: зб. матеріалів XXX Харк. політолог. читань*, м. Харків, 16 червня 2017 р. Харків : Право, 2017. С. 136-140

8. Андриевский Т.Г. Силы специального реагирования ООН: необходимость создания, механизм действия, Актуальні проблеми юридичної науки і практики: тези доповідей та наукових повідомлень учасників IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Нац. універ. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: «Діса плюс», 2013. С. 30-32.
9. Андриевский Т.Г. Политическая философия Никколо Макиавелли. Філософія і право: збірка тез доповідей і повідомлень VII Всеукраїнської студентської наукової конференції (18 квітня 2012 р.). Харків : НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012, С. 4-5.
10. Andrievsky T., State control of social networks as way of resistance to globalization, *Глобалізація: право і суспільство : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції іноземними мовами студентів та молодих науковців*. Харків : «БУРУН КНИГА», 2013. С. 22-23.
11. Андриевский Т. Бескультурная нация. Часть 1. *Петр и Мазена*. 14.07.2018. URL: https://petrimazepa.com/beskulturnaa_nacia_cast_1. (дата звернення: 17.08.2020).
12. Андриевский Т. Бескультурная нация. Часть 2. *Петр и Мазена*. 15.07.2018. URL: https://petrimazepa.com/beskulturnaa_nacia_cast_2. (дата звернення: 17.08.2020).
13. Андриевский Т. Болезненная рефлексия на осколки. *Петр и Мазена*. 24.08.2019. URL: https://petrimazepa.com/bolezennaya_refleksiya_na_oskolki. (дата звернення: 17.08.2020).
14. Андриевский Т. Вічна пам'ять. *Петр и Мазена*, 02.08.2019. URL: https://petrimazepa.com/vichna_pamyat. (дата звернення: 17.08.2020).
15. Андриевский Т. Время покажет ВОЛЮ. *Петр и Мазена*. 29.07.2018. URL: https://petrimazepa.com/vrema_pokazet_volu. (дата звернення: 17.08.2020).
16. Андриевский Т. Геноцид. *Петр и Мазена*. 25.11.2017. URL: <https://petrimazepa.com/genocide.html>. (дата звернення: 17.08.2020).

17. Андриевский Т. Гибридные грабли Фейсбука. *Петр и Мазепа*, 25.02.2018. URL: https://petrimazepa.com/gibridnye_grabli_feisbuka. (дата звернення: 17.08.2020).
18. Андриевский Т. И всё-таки они военнопленные. *Петр и Мазепа*. 11.12.2018. URL: https://petrimazepa.com/i_vsyo_taki_oni_voennoplennye. (дата звернення: 17.08.2020).
19. Андриевский Т. Красный мак. *Петр и Мазепа*. 16.11.2017. URL: <https://petrimazepa.com/redpoppy.html>. (дата звернення: 17.08.2020).
20. Андриевский Т. Медиагигиена, которая вам не поможет, *Петр и Мазепа*. 24.10.2019. URL: https://petrimazepa.com/mediagigiena_kotoraya_vam_ne_pomozhet. (дата звернення: 17.08.2020).
21. Андриевский Т. Медиагигиена, которая... может, и поможет. *Петр и Мазепа*. 05.11.2019. URL: https://petrimazepa.com/mediagigiena_kotoraya_mozhet_i_pomozhet. (дата звернення: 17.08.2020).
22. Андриевский Т. Международное право для «чайников». *Петр и Мазепа*. 03.01.2019. URL: https://petrimazepa.com/mezhdunarodnoe_pravo_dlya_chaynikov. (дата звернення: 17.08.2020).
23. Андриевский Т. Миф о мире. *Петр и Мазепа*, 16.10.2019. URL: https://petrimazepa.com/mif_o_mire. (дата звернення: 17.08.2020).
24. Андриевский Т. О бедном диктаторе замолвите слово. *Петр и Мазепа*. 28.01.2018. URL: https://petrimazepa.com/o_bednom_diktatore_zamolvite_slovo. (дата звернення: 17.08.2020).
25. Андриевский Т. Осуждаешь коммунистов — нацист? *Петр и Мазепа*. 25.08.2019. URL: https://petrimazepa.com/osuzhdaesh_kommunistov_nacist. (дата звернення: 17.08.2020).
26. Андриевский Т. Пётр, Мазепа и Степан. *Петр и Мазепа*. 22.07.2018. URL: https://petrimazepa.com/petr_mazepa_i_stepan. (дата звернення: 17.08.2020).
27. Андриевский Т. Про мову відверто. *Петр и Мазепа*, 20.03.2019. URL: https://petrimazepa.com/uk/pro_movu_vidverto. (дата звернення: 17.08.2020).

28. Андриевский Т. Реинтегрируй меня полностью. *Петр и Мазена*. 22.04.2018. URL: https://petrimazepa.com/reintegrirui_mena_polnostu.
29. Андриевский Т. Русофобия, какой она должна быть. *Петр и Мазена*. 08.11.2019. URL: https://petrimazepa.com/rusofobiya_kakoy_ona_dolzhna_byt. (дата звернения: 17.08.2020).
30. Андриевский Т. Цель гибридной войны. *Петр и Мазена*, 25.09.2017. URL: <https://petrimazepa.com/hybridwarbrief.html>. (дата звернения: 17.08.2020).